

A szindikátusi szerződés

Akadémiai doktori értekezés tézisei

Veress Emőd

Budapest, 2021

Tartalom

1. Áttekintés	3
2. A szindikátusi szerződés fogalma	6
3. A szindikátusi szerződések tipológiája.....	7
4. A szindikátusi szerződés célszerűsége	8
5. Tudományos eredmények.....	10
A doktori mű témaköréhez tartozó saját publikációk jegyzéke	19

1. Áttekintés

„Az ismeretlen [...] a tudományok határvidékén található, ott, ahol a professzorok »egymást eszik«, mint Goethe mondja (én úgy mondom, eszik, de Goethe nem volt ilyen udvarias). A sürgős problémák rendszerint ezeken a rosszul fölosztott területeken lapulnak. E szűzföldek ezenkívül magukon viselnek egy szégyenfoltot is. A [...] tudományokban, úgy, ahogy vannak, mindig akad egy rút rovat. Mindig van egy olyan pillanat, amikor a fogalmakká nem kristályosodott, sőt szervesen nem is csoportosított tények tudománya a kupac tetejére kitűzi a tudatlanság lobogóját: »különfélék«. Ide kell behatolni. Az ember bizonyos benne, hogy itt vannak föltárandó igazságok: először is, mert tudjuk, hogy nem tudunk, meg azért is, mert élénken átérezzük, milyen sok tény van.”¹

Marcel Mauss (1872–1950)

A szindikátusi szerződés is a különfélék, a határterületek világába tartozik: a társasági jog és a kötelmi jog határvidékén, „átfedési” zónájában elhelyezkedő jogintézmény; a *gazdasági társaság* alapítására és működtetésére vonatkozó *kötelmi* jogviszony.

A hatályos Polgári törvénykönyv (2013. évi V. törvény; Ptk.) svájci, olasz és holland típusú megoldással a társasági jogot beépítette saját szövegtestébe és teljesen eredeti módon, alapvetően diszpozitív megközelítésben szabályozza azt (legalábbis a tagok egymás közötti viszonyában, a tagok és a gazdasági társaság közötti viszonyokban, valamint a gazdasági társaság szervezetének és működésének szabályozása körében a diszpozitivitás érvényesül főszabályként). Ezzel a megközelítéssel a Ptk. a társuló tagok számára soha nem látott (sok szempontból a társasági jogi, elsősorban a részvénytársasági jogi megközelítésmódtól idegen) szabadságot és rugalmasságot biztosít. A Ptk. szerint a törvénytől el lehet térni, a felek akaratára döntő a társaság strukturálása során és működési szabályainak meghatározásakor.

¹ Marcel Mauss: A test technikái, in uő: Szociológia és antropológia, Budapest, Osiris, 2000, 425.

Ennek az irányváltásnak a felvállalt célja többek között a szindikátusi szerződések használatának visszaszorítása volt: a jogalkotó (illetve a jogalkotást előkészítő szakmai és politikai testületek) azt feltételezték, hogy ha a társasági szerződést nem kógens normák határozzák meg, a tagok nem kényszerülnek arra, hogy a társasági szerződéssel párhuzamosan külön megállapodást tartsanak fenn. E koncepció szerint ennek a külön megállapodásnak, vagyis a szindikátusi szerződésnek a rendelkezéseit egyszerűen bele lehet foglalni a társasági szerződésbe, ugyanis az új jogszabályi környezetben ez utóbbi is alapvetően diszpozitív jogszabályi keretek között formálható. A szindikátusi szerződés használata e szándék szerint okafogyottá válik a hatályos Ptk. által meghatározott rendben. Ennek a megközelítésnek, amely a szindikátusi szerződések visszaszorítását tűzte ki célul, kétségtelenül az az alapgondolata, hogy a szindikátusi megállapodások elsősorban a kógens társasági jogi normák kijátszására, kikerülésére, a tagi érdekek szerinti átformálására szolgálnak. Ilyen értelemben írták már az első világháborút követő időszakban, hogy „a nagyközönség tudatában e szerződések mint valami rejtett, titkos, a köz érdekét veszélyeztető, ez ellen kötött megállapodások szerepelnek”.²

Ez az álláspont alapvetően helytelen: a szindikátusi szerződés a legtöbb esetben legitim célokat és érdekeket követ, sőt, az egyéni és a társasági érdekek összehangolásának megkerülhetetlen jogi eszköze. A korábban hivatkozott szerző is valójában a szindikátusi szerződés legitimitása mellett érvelt: „a szerződések e fajai természetszerű velejárói a mindig nagyobb tőkeerősséget, koncentrációt igénylő gazdasági életnek [...] A közgazdaság az utóbbi évtizedekben oly fejlődési irányt mutatott, melynek követelményeit a részvényjog nem elégítheti ki, szűkké lettek számára a régi kereskedelmi jog határai. Mamut-konszernek és óriási társasági csoportok alakultak, melyek olykor nagy pénzintézetek, máskor az állam vagy ezek által alkotott többség, vagy a többség egy szerve által ellenőriztetnek, mely ellenőrzés természetszerűleg a többségi akarat szabad kialakulásának gátat vetve, az ügyletek többé-kevésbé diktatórikus elintézését kívánja, mely ténykedés jogi alapját a szindikátusi szerződésben találja meg”.³

A szindikátusi szerződés egyébként jóval több, mint hatékonyságnövelő („diktatórikus”) módszer, sokkal inkább a tagi/részvényesi érdekegyeztetés kompromisszumos,

² Kemeness Oszkár: Szindikátusi szerződések, in A részvénytársaság ügykezelése, Budapest, Közérdekű Könyvek Kiadóvállalata, é. n. (1927), 413.

³ Kemeness: i. m., 413.

a szindikátusi szerződő felek mindegyikének előnyöket is biztosító technikája, sőt, a többség „diktatúráját” tompító, a kisebbségi részvényesek/tagok érdekeit védő eszköz. Azt, hogy a szindikátusi szerződésekre szükség van, mutatja, hogy a Ptk. hatálybalépése sem szorította vissza a szindikátusi szerződéseket, azokat továbbra is nagy számban kötik meg. Ez a tény is azt jelzi, hogy a szindikátusi szerződések alapvető célja nem a kógens normáktól való (tiltott) eltérés, nem a törvényen kívüli sajátos társasági jogi normák lefektetése, a társasági jog elferdítése. A szindikátusi szerződések megkötésének oka ettől alapvetően tér el. A szindikátusi szerződés gyakorlati haszna sokrétű, és ez indokolja létét és elterjedését. Csak néhány olyan helyzetet emelek ki, amelyek miatt a Ptk. diszpozitív megközelítése nem is vezethetett a szindikátusi szerződés visszaszorulásához. Ezeket az érveket az értekezés részletesen is kibontja.

Például a szindikátusi szerződés nagyon sok esetben időben megelőzi a társasági szerződést, mert pontosan a társaság alapítására vonatkozóan állapít meg a felek számára jogokat és kötelezettségeket, az alapítás körülményeinek és feltételeinek rendezésére szolgál. Mivel a két szerződés között időbeli eltolódás van, ezek nem is olvadhatnak egybe, vagy még pontosabban a szindikátusi szerződés nem olvadhat be vagy oldódhat fel a társasági szerződés tartalmában.

Ugyanígy, a szindikátusi szerződésben gyakran nem vesz részt a társaság minden tagja, ami a társasági szerződés esetén elképzelhetetlen, hanem csak egyes tagok rendezik a szindikátusi körben az együttműködésük kereteit. Mivel a két szerződés között így csak részleges az alanyi átfedés, a két szerződés párhuzamos léte szükségszerű.

Annak, hogy a szindikátusi szerződés népszerűsége, vagyis gyakorlati haszna fennmarad, legalább még egy nagyon fontos oka van. A szindikátusi szerződésben gyakran előfordulnak olyan rendelkezések, amelyeket a felek bizalmas vagy titkos jellegűnek tekintenek, amelyeket más tagok vagy harmadik személyek, akár a társaság vezető tisztségviselői elől is el akarnak rejtetni. A társasági szerződés ilyen megállapodások rögzítésére a cégnyilvánosság elvének köszönhetően teljesen alkalmatlan. Ugyanilyen hatást vált ki az is, hogy a gyorsaság és egyszerűség érdekében a társaságok alapítása a legtöbb esetben formanyomtatványként rendelkezésre bocsátott létesítő okirattal történik. Ez szintén ahhoz vezet, hogy a formanyomtatványon túlmutató kérdéseket a cégnyilvánosság alá nem tartozó szindikátusi szerződések körében rendezzenek a felek.

Ilyen körülmények között nem beszélhetünk arról, hogy a Ptk. hatálybalépése a szindikátusi szerződések jelentőségét ténylegesen kizárta vagy csökkentette volna. A szindikátusi szerződések háttérbe szorulása nem valósult meg, így e szerződés továbbra is fontos eszköz a társasági jogi gyakorlat számára, és vizsgálati terület és kihívás a tudományos kutatásnak.

2. A szindikátusi szerződés fogalma

Szindikátusi szerződés elnevezéssel a hatályos magyar jog nem szabályoz egyetlen szerződéstípust sem, ez az elnevezés mégis ismert és gyakori: a szerződéses szabadság elve alapján megkötött, változó tartalmú, de főbb jegyeiben mégis azonosítható, így belső koherenciát felmutató szerződéstípusról van szó. A szindikátusi szerződés alatt a társasági szerződéstől elkülönült, de azzal szoros (mellérendeltségi, „szerződés csoport”) kapcsolatban álló, a szerződési szabadság elve alapján a gazdasági társaság minden tagja, egyes tagjai vagy bizonyos esetekben akár harmadik személyek részvételével létrehozott kooperációs jogviszonyt értünk, amelynek keretében a felek a társaság alapításával, működtetésével, megszüntetésével kapcsolatban vállalnak a társasági szerződés keretein túlmutató kötelezettségeket, és alapítanak jogokat. A definíció egyes elemei lehetővé teszik, hogy meghatározzuk a szindikátusi szerződés fogalmának lényegi elemeit:

a) Szerződéses jogviszonyról van szó, amely esetében a szerződések általános szabályait kell alkalmazni, és ugyancsak e szerződéses jellegből következik, hogy a szindikátusi szerződés csakis a szerződő felek vonatkozásában bír kötelező erővel.

b) A szindikátusi szerződés a társasági jog határterületén helyezkedik el, lényege, hogy valamely gazdasági társaság létrehozásával, működtetésével vagy megszűnésével kapcsolatban tartalmaz bizonyos jogokat és kötelezettségeket a társasági szerződés mellett, viszont a társasági szerződéshez kapcsolódóan nem rendelkezik járulékos jelleggel (a két szerződés közötti viszony leírására a járulékoság nem alkalmas, ebben az esetben sokkal inkább pontos a szerződés csoport fogalmának használata).

c) A szindikátusi szerződést nem nevesíti és nem szabályozza a hatályos jog, ennek ellenére a szerződéses szabadság korlátai között nyilvánvalóan érvényesen megköthető, érvényességének kérdéseit csakis a konkrét tartalmára vetítve lehet megítélni, önmagában a szindikátusi szerződés nem tekinthető érvénytelennek.

d) A szindikátusi szerződésben fél lehet harmadik személy is, sőt akár maga a szindikátusi szerződésen keresztül szabályozott gazdasági társaság is (azonban nem mint a társasági jogviszony alánya).

A szindikátusi szerződések általában bizalmas jellegűek, a szindikátusi megállapodás a cégbíróságon hozzáférhető nyilvános iratokban nem jelenik meg. A szindikátusi szerződés elnevezés a magyar jogban honosodott meg már a második világháború előtti időszakban. Más jogrendszerekben eltérő elnevezéseket alkalmaznak rá, például angol nyelven a *shareholders' agreements* (részvényesi/tagi megállapodások), franciául a *pact sociétaire* (társasági paktum), olaszul a *patti parasociali* (társaság „melletti” vagy „mögötti” paktumok) elnevezéseket használják. Az olasz jogban e paktumok egyes altípusainak elnevezésére viszont megjelenik a szindikátus fogalma, így például a szavazati szindikátus (*sindacato di voto*) esetében. A szakirodalomban joggal emeltek kifogásokat az elnevezés pontosságával kapcsolatosan, megállapítva, hogy az ilyen szerződés nem létesít semmilyen értelemben vett szindikátust, más a rendeltetése. Azonban ez az elnevezés meghonosodott, elfogadottá vált, álláspontom szerint nem szükséges megváltoztatni. A részvényesi megállapodás elnevezés csak a részvénytársaságokra utal, a tagi megállapodás legalább annyira pontatlan, mint a szindikátusi szerződés elnevezés: a társasági szerződés is egyfajta tagi megállapodás, és ez azt sugallja, hogy a szindikátusi megállapodásban minden tag részt vesz, amely egyáltalán nem feltétele a szindikátusi szerződéseknek.

3. A szindikátusi szerződések tipológiája

A szindikátusi szerződések több szempont szerint osztályozhatók:

a) A szindikátusi szerződés időbeli hatálya alapján megkülönböztetünk a társaság létrejötte előtti, előszerződés-jellegű szindikátusi szerződést, illetve a társasági szerződéssel párhuzamos létű, a társaság működését rendező, illetve adott esetben a társasági szerződést is túlélő, annak megszűnését szabályozó szindikátusi szerződést.

b) A szindikátusi szerződés tartalmának alapján megkülönböztethetjük a megalakulást előkészítő szindikátusi szerződést, illetve a működést befolyásoló szerződést. E kétfajta szerződéstartalom egyszerre jelenhet meg a társaság alapítást megelőző szindikátusi szerződés

esetén, viszont a társaság működése során megkötött szindikátusi szerződésből az első, megalakulásra vonatkozó tartalomtípus természetesen hiányzik.

c) A szindikátusi szerződés által kifejtett joghatások szerint megkülönböztethetjük kizárólag a szindikátusi megállapodás tagjai számára jogokat keletkeztető szindikátusi megállapodást a szindikátusi szerződésben részt nem vevő társaság számára is jogosultságokat keletkeztető szindikátustól (ilyen esetben az alkalmazandó jogi mechanizmus a harmadik személy javára szóló szerződés, mert maga a gazdasági társaság is kérheti a szerződés teljesítését a szindikátus tagjaitól).

d) A szindikátusi szerződés által szabályozott jogviszonyok alapján a szindikátusi szerződés lehet tisztán társasági jogi, vegyes jogági és tisztán más jogági (például csak versenyjogi vagy munkajogi) szindikátus.

e) Megkülönböztethetjük az organizatórikus szindikátusi szerződést (amelynek tárgya a társaság szervezetének kialakítása és működtetése) a nem organizatórikus szindikátusi szerződéstől (például amelynek a tárgya a társaság tevékenységének finanszírozása).

f) A szindikátusi szerződésben részt vevő felek alapján kétalanyú és kettőnél több alanyú szindikátusi szerződést különböztethetünk meg.

g) A szindikátusi szerződés harmadik felek számára történő megismerhetősége alapján beszélhetünk nyilvános szindikátusi szerződésről vagy bizalmas, üzleti titokként kezelt szindikátusi szerződésről.

4. A szindikátusi szerződés célszerűsége

A társasági szerződéstől elkülönült szindikátusi szerződés megkötésének több indoka lehet:

a) A szindikátusi szerződés elsősorban olyan előírásokat tartalmazhat, amelyet csak egyes tagok vállalnak fel, vagyis a szindikátusi szerződésnek nem minden tag az alanya. Ugyanígy az is lehetséges, hogy a szindikátusi szerződés tartalma titkos jelleget nyer a többi társult taggal szemben, vagyis csak a szindikátusi szerződésben félként szereplő tagok tudnak a szerződés létezéséről, a többi tag az együttműködésről vagy annak tartalmáról nem is tud.

b) A szindikátusi szerződésnek olyan személy is a részese lehet, aki nem tagja a társaságnak. Például a vezető szervek tagjai vagy egyes hitelezők is lehetnek szerződő felek a

szindikátusi szerződésben. Maga a gazdasági társaság is, amelynek működését a szindikátusi szerződésben szabályozzák, szerződő fél lehet a szindikátusi szerződésben (azonban nem mint a társasági jogviszony alanya). Amikor harmadik személy is szerződő fél, akkor nyilvánvalóan szükségessé válik a társasági szerződéstől elkülönülő szerződés megkötése.

c) A társasági szerződés a cégnyilvánosság elvének van alávetve. A gazdasági társaságok adatai a Cégbizonylatban, elektronikus adatbázisokban nyilvánosan, ingyenesen hozzáférhetők, a társasági szerződések a cégbíróságok révén elérhetők. Ezzel szemben a szindikátusi szerződés titkos vagy bizalmas jellege megtartható, ugyanis ezt a szerződést általában nem nyújtják be a cégbírósághoz.

d) A szindikátusi szerződés sokszor megelőzi a társaság létrejöttét. Ilyen esetben anticipatív módon a szindikátusi szerződés meghatározhatja a jövőbeli társasági szerződés bizonyos, fontosnak ítélt tartalmi elemeit.

e) A társasági szerződés a társaság működésének alapdokumentuma, enélkül a társaság nem létezhet. Ezzel szemben a szindikátusi szerződés, noha a társaság teljes működésének időtartama alatt hatályos lehet, megköthető bizonyos periódusokra vagy bizonyos műveletek, műveletcsoportok, projektek, befektetések lebonyolítására, azaz a társaság élettartamától, létezési ciklusaitól elkülönülten. Ugyanígy a szindikátusi szerződés a társaság megszűnése után is válhat ki joghatásokat (például a versenytilalmi klauzulák).

f) Amíg a társaságra alkalmazandó jog egyértelműen meghatározható (a társasági jogban nincsen jogválasztás), a szindikátusi szerződés esetében a felek jogválasztási szabadságát nem korlátozza semmi.

g) Mivel a szindikátusi szerződés a kötelmi jog általános része alapján jön létre, módosításához újra meg kell valósulnia az egyhangúságnak, a felek egybehangzó akaratnyilvánításának. Ezzel szemben a társasági szerződés általában a többségi elvnek megfelelően módosítható. A szindikátusi szerződés így sajátos kisebbségvédelmi eszközként is megjelenhet.

A szindikátusi megállapodás hatékonysága, érvényesíthetősége a szerződéses jellegből fakad: a szindikátusi szerződés is, a Ptk. általános szabályai szerint, a felek kölcsönös és egybehangzó jognyilatkozata, amelyből kötelezettség keletkezik a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás követelésére. Viszont a szerződések lényeges jellemzője a kikényszeríthetőség, azaz, ha a szerződést nem tartják tiszteletben, akkor az érdekelt fél a szerződés természetbeni teljesítésére jogosult: bírói úton is rákényszerítheti a nem teljesítő

szerződő felet a teljesítésre. A Ptk. alapján szerződésszegés esetén a sérelmet szenvedett fél jogosult a szolgáltatás teljesítésének követelésére. A szindikátusi szerződés megszegésével és a szindikátusi szerződés természetben (*in natura*) történő kikényszeríthetőségével kapcsolatban két álláspontot, értelmezési irányt lehet azonosítani. Az első lehetséges álláspont szerint, amennyiben a szindikátusi szerződést megszegik, az önkéntes teljesítés hiányában a célzott társasági jogi jogkövetkezmények nem lesznek kikényszeríthetők, a szindikátusi szerződés megszegéséért csak kártérítés jár. Ezen álláspont alapján gyakorlatilag a szindikátusi szerződés és a teljesítés követeléséhez való jog fogalmilag kizárják egymást. A második lehetséges álláspont szerint a szindikátusi szerződésben vállalt kötelezettségek, ha teljesítésük ténylegesen lehetséges és jogszerű, a másik fél érdekében áll, és a természetbeni kikényszerítés nem eredményez gazdasági lehetetlenülést, természetben kikényszeríthetők. E kérdéskörhöz kapcsolatos vitákat az értekezés részletesen elemzi, és azokban állást foglal.

5. Tudományos eredmények

a) Feltártam a szindikátusi szerződés megjelenésének a történetét a magyar jogban. Konkrét példákon keresztül (Erdélyrészi Építő Részvénytársaság 1918. évi szindikátusi szerződése, Pyramis Magyar Földbirtokosok és Földbérlők Kereskedelmi Részvénytársaság 1922. évi szindikátusi szerződése, Renner Testvérek és Társai Bőrgyár Részvénytársaság 1926. évi szindikátusi szerződése, Tordai Sörgyár Részvénytársaság 1928. évi szindikátusi szerződése, Nyugat Részvénytársaság 1929. évi szindikátusi szerződése) sikerült elemezni e szerződés történetileg formálódó típusjegyeit. Mint különlegesség, levéltári kutatás során a szovjet típusú diktatúra kiépülésének időszakában, az államosítást megelőzően megkötött szindikátusi szerződést is azonosítottam. Az 1946-ban megkötött szerződésben a részes felek egyfelől Dessewffy Aurél gróf, Esterházy Antalné hercegné, Esterházy Mary grófné, Hohenlohe Ferenc herceg, Hunyady Ferenc gróf, Jankovich-Bésán József gróf, Károlyi Gyula gróf, Nádasdy Ferenc gróf örökösei, Nádasdy Pál gróf, Piret-Bihain Istvánné báróné, Zichy Domokosné grófné, Zichy György gróf stb. Másfelől, és ebből látszik az átmeneti korban a proletárdiktatúra bevezetése által kreált abszurd helyzet: a Szovjetunió képviselőjében Bobkov és Boriszov elvtárs a szerződő fél. Hercegekkel, grófokkal és bárókkal köt kapitalista részvénytársaság működtetésére vonatkozóan szindikátusi szerződést a Szovjetunió. A

szervződés kontextusa, hogy a Szovjetunió az 1945. július 17. és augusztus 2. között tartott potsdami konferencia tárgyalásai által jóváhagyott igényei alapján, háborús jóvátétel jogcímén átvette a magyar vállalatokban levő német érdekeltségeket. Az államosítást megelőzően rövid időre ezért alakultak ki ilyen furcsa részvényesi állapotok és hasonlóképpen furcsa szindikátusi szerződéses. A rendszerváltás után a szindikátusi szerződéses reneszánsza következett.

b) A szindikátusi szerződés helyét a kötelmi jogban részleteiben megvizsgáltam. A szindikátusi szerződést olyan *sui generis*, nevesítetlen, tartalmilag gyakran szerződés-halmazként minősíthető megállapodásnak tekinthetjük, amelyekben a felek a szerződéses szabadság talaján, kötelmi jogi eszközökkel az e szerződésben szabályozott társasággal kapcsolatban vállalják meghatározott magatartás követését. Ez a szerződés kooperációs jellegű, alakiséghez nem kötött, de jellemzően magánokirati formában rögzített megállapodás, amely a társasági szerződéshez képest nincs alárendelt vagy járulékos viszonyban, hanem azzal sajátos, szerződés-csoporti viszonyban áll. Mint minden szerződésnél, a szerződés-szegéshez általánosan a jogszabályban vagy különösen magában a szindikátusi szerződésben a törvényes keretek között megszabott szankciók kapcsolódnak. A szindikátusi szerződés elkülöníthető a kartellekhez, a társasági szerződéshez, a társasági előszerződéshez, az előtársasághoz, a szindikált hitelhez és a vállalat-csoporti uralmi szerződéshez viszonyítva is. Eltér a polgári jogi társasági szerződéstől is, viszont a legtöbb rokon jegyet ezzel a nevesített szerződés-típussal mutatja.

c) A társasági szerződés és a szindikátusi szerződés között nem áll fenn hierarchikus vagy járulékosági viszony. A két megállapodás közötti viszonyt alapvetően a szétsugárzó szerződés-csoport fogalmával lehet leírni. A szindikátusi szerződésnek is összhangban kell lennie a társasági jog kógens normáival. A szindikátusi szerződés érvényességének vizsgálata során pontosan meg kell határozni, hogy adott norma kógens vagy diszpozitív jellegű-e, illetve esetről esetre el kell dönteni, hogy a társasági jogi kógenciát a kötelmi jog területére szükség-szerű-e kiterjeszteni. A társasági jog diszpozitív normáitól a szindikátusi szerződés – kötelmi jogi, *inter partes* hatállyal – eltérhet. A társasági szerződés és a szindikátusi szerződés közötti ütközés feloldásának helyes módszere az, ha ezt az ütközést nem oldjuk fel, hanem a szerződés-szegés és a lehetetlenülés jogintézményét alkalmazzuk. E két megállapodás között nem áll fenn hierarchikus viszony, és a később megkötött szerződés nem is módosíthatja a másik típusú megállapodást (kivéve, ha a társasági szerződés módosításakor a felek akarata arra is irányult, hogy a meglévő szindikátusi szerződést is módosítsák). Ha a társasági szerződés

színelte jellegű, és a szindikátusi szerződés tartalmazza a felek akaratának megfelelő jogokat és kötelezettségeket, akkor a titkos szindikátusi szerződés, ha nem sért jogszabályt, érvényes, és a felek között kiváltja a megfelelő joghatásokat a társasági szerződés nyilvános rendelkezései ellenére is. Viszont harmadik személyekkel szemben a nyilvános társasági szerződés fog joghatást kiváltani. A vizsgált kérdések komplexitásából jól látszik, hogy a szindikátusi szerződés – mint a társasági jog és a kötelmi jog határterülete – rendkívül érdekes elméleti és gyakorlati problémákat vet fel, és a Ptk. társasági jogi szabályainak valamint a nem nevesített szindikátusi szerződésnek a magyar jogba történő szerves beágyazódásához még szükséges a tisztázó bírósági gyakorlat.

d) Vizsgálandó problémakör a szindikátusi szerződés és a diszpozitív társasági jogi normák már említett viszonya. A Ptk. két olyan előírást is tartalmaz, amely látszólag megtiltja, hogy a szindikátusi szerződésben el lehessen térni a diszpozitív társasági jogi előírásoktól. Így a Ptk. 3:4. § (2) bekezdésében az szerepel, hogy a jogi személy tagjai, illetve alapítói az egymás közötti és a jogi személyhez fűződő viszonyuk, valamint a jogi személy szervezetének és működésének szabályozása során „a létesítő okiratban” eltérhetnek a Ptk.-nak a jogi személyekre vonatkozó szabályaitól. Vagyis ez a norma csak a létesítő okiratban történő eltérést teszi lehetővé? A részvénytársaság vonatkozásában a Ptk. 3:250. § (2) bekezdése pedig azt írja elő, hogy a részvénytársaság alapítói „érvényesen az alapszabályban rendelkezhetnek” olyan kérdésekről, mint „az egyes részvényfajtákhoz, részvényosztályokhoz, illetve részvénytársaságokhoz kapcsolódó jogokról és a részvényekhez fűződő egyes jogok esetleges korlátozásáról”, illetve a „részvények átruházásának korlátozásáról vagy annak a részvénytársaság beleegyezéséhez kötéséről”. Felvetődik a kérdés, hogy a Ptk. diszpozitív normájától való eltérés csak az alapszabályban lehetséges-e. E rendelkezések látszatra azt sugallják, hogy a szindikátusi szerződés a diszpozitív társasági jogi normáktól sem térhet el, az eltérés lehetősége fenn van tartva, kizárólagos jelleggel, a társasági szerződésnek. Ez az értelmezés álláspontom szerint nem helyes. A Ptk. vonatkozó rendelkezései csakis a társasági jogi hatályú eltérésre vonatkozhatnak, a szerződő felek között kötelmi jogi hatállyal való eltérésnek semmilyen akadálya nincs. A szindikátusi szerződés léte és tartalma a szerződéses szabadságon nyugszik. A szerződéses szabadság korlátozása a *stricta interpretatio* hatálya alá esik, azaz a fenti normákat nem lehet kiterjesztően értelmezni, mert az a szerződéses szabadságot aránytalan és indokolatlan mértékben korlátozná. Az osztrák jogban is a kogens alapmegközelítésű részvénytársasági törvény tételes szövege a létesítő okirat számára teszi

lehetővé az eltérést a diszpozitív szabályoktól. A bírósági gyakorlat és a jogtudomány mégis elismeri, hogy a diszpozitív normától való eltérés nemcsak a létesítő okirat révén valósulhat meg, hanem a szindikátusi szerződés keretei között is lehetséges.⁴ A szindikátusi szerződés álláspontom szerint kötelmi jogi, a szerződő felek körére korlátozódó módon eltérhet a Polgári törvénykönyv társasági jogi normáitól, amennyiben azok diszpozitív jellegűek. Az a megközelítés, amely szerint a társasági jog diszpozitív szabályaitól nemcsak a társasági szerződésben (létesítő okiratban, alapszabályban), hanem a szindikátusi szerződésben is el lehet térni, remélem, hogy megerősítést nyer a közeljövő bírósági gyakorlatában, mert a diszpozitivitásnak az itt tárgyalt mesterséges korlátozása nem kívánatos. A Kúria eseti ügyben – és nem a szindikátusi szerződés viszonylatában, hanem a létesítő okirat és a Ptk. viszonyát vizsgálva – azt állapította meg (ÍH 2017.65.), hogy a jogi személyek tagjai a Ptk. 3:4. § (3) bekezdésében tételesen felsorolt eseteken kívül a tagok egymás közötti és a jogi személyhez fűződő viszonyára, valamint a jogi személy szervezetére és működésére vonatkozó diszpozitív szabályaitól kizárólag a létesítő okiratba foglaltan térhetnek el egyező akarattal. Ennek hiányában a létesítő okiratban eltérően nem szabályozott minden kérdésben a Ptk. rendelkezéseit kell alkalmazni. Gazdasági társaság esetén a Ptk.-nak a legfőbb szerv összehívásával, megtartásával, határozatképességével, határozathozatalával kapcsolatos rendelkezéseinek megsértése az utólagos megerősítés hiányában olyan súlyos jogszabálysértésnek minősül, amely az arra jogosult által a társasági határozat felülvizsgálata iránt indított perben a társasági határozat hatályon kívül helyezését vonja maga után [2013. évi V. törvény (Ptk.) 3:4. §, 3:111. § (3) bek.]. Viszont ez a döntés – amely a Ptk. vonatkozó szabályait gyakorlatilag megismétli abban a kontextusban, amelyekre vonatkozóan azokat megalkották – nem zárja ki a szindikátusi szerződésbe foglalt eltérés lehetőségét, legfeljebb annak társasági jogi hatályát.

e) A szindikátusi szerződés fogalmi lehatárolását nem az alanyi kör felől kell elvégezni. E szerződés esetén a szabályozás hiánya is pontosan a rugalmasságot hivatott biztosítani. A rugalmassági igény következtében nem is szükséges külön szabályozni e szerződéstípust (kivéve talán a tőkepiaci kontextusban működő társaságok esetén néhány garanciális jellegű szabály bevezetését). A szerződő felek körét is adaptív módon kell kezelni, azaz el kell ismerni,

⁴ Vö. Münchener Kommentar zum Aktiengesetz: AktG, Band 3: §§ 118–178, C. H. Beck, 2018, AktG § 136 Rn. 126.

hogy annak ellenére, hogy a szindikátusi szerződés alapvetően a társaság tagjai, illetve részvényesei között jön létre, nem zárható ki, hogy abban társasági tagsági minőséggel nem rendelkező harmadik személyek, így a hitelezők, a vezető tisztségviselők vagy akár maga a szindikátusi kötelemben szabályozott társaság is részt vehessenek.

f) Az értekezés egyértelműen bizonyítja, hogy az alapvetően diszpozitív jellegű társasági jogi szabályozás sem számolja fel a szindikátusi szerződések jelentőségét, mert a szindikátusi szerződés a társasági jogot árnyalja, sajátos érdekekhez hangolja. Ez a szindikátusi szerződés alapvető célja. A szindikátusi szerződés a társaságok működtetésének a társasági joghoz képest elkülönült, sajátos érdekeket érvényesítő és összeegyeztető, a társasági jogot kiegészítő jellegű eszköze, társasági jogi realitásra épülő kötelmi viszonyok hálózata. A szindikátusi szerződés a társasági szerződéshez képest jellegzetes, széles körű tartalommal rendelkezik, amely pontosan a fenti célokat szolgálja. Másfelől a szindikátusi szerződéseket jellemző tartalmi változatosság ellenére léteznek ismétlődő, a szindikátusi szerződésnek koherenciát biztosító, tudományosan is elemezhető, állandónak tekinthető elemek, amelyek részletes elemzését az értekezés elvégzi. A szavazati jog gyakorlására, a részvények vagy üzletrészek forgalmára, illetve az osztalékpolitikára vonatkozó szindikátusi szerződéses tartalmak például ebbe a kategóriába tartoznak.

g) A szindikátusi szerződés jellegzetes, visszatérő rendelkezései közé tartoznak a szavazati megállapodások, a szavazati szindikátusok. A tagok szabadon szavazhatnak, de szerződésben a szavazási szabadságukat korlátozhatják. A szavazati megállapodások fontosságát a közgyűlési (taggyűlési) akaratképzés mechanizmusai adják: a döntési folyamat stabilitását és kiszámíthatóságát biztosítja, így végső soron a társaság irányításának fontos eszközévé válik a szindikátusi szerződés. A vezető szervezetben, általában a legfőbb szervben történő szavazás a szindikátusi szerződések kiemelt részét képezi, egyes esetekben a szindikátusi szerződés tárgya kizárólag a szavazati szindikátus létrehozása. Például a társaság bizonyos, külön-külön nem, de együttesen szavazattöbbséggel rendelkező tagjai a szavazati többség kialakítása és stabilizálása érdekében létrehozhatják a szavazati szindikátust, így a legfőbb szerv döntéseit ők fogják meghatározni, ezúton biztosítják a társaság felett az ellenőrzésüket vagy akár a társaság irányíthatóságát vagy irányítását. Egyes kisebbségi tagok (részvényesek) számára is értékes lehet a szavazati szindikátus, mert a szindikátus tagjaként alkupozícióba kerülhetnek és hatékonyabban képviselhetik az érdekeiket. A szerződő felek a szindikátusi szerződésben kötelezettséget szoktak vállalni arra, hogy az adott kérdésben való

határozathozatal során úgy fognak szavazni, hogy biztosítsák a szindikátusi szerződésben foglaltak érvényesülését. A szavazati szindikátusok komplex rendszerezését állítottam fel. Jellemét tekintve a szavazati szindikátus egyfelől lehet tartós szindikátus, amely folyamatos (időben meghatározott, de hosszú távú, vagy akár időben meghatározatlan) együttműködést feltételez, másfelől pedig *ad hoc* (alkalmi) szindikátus, amely egy adott közgyűlésre (taggyűlésre) vonatkozó együttműködési kötelezettséget szab meg, és így időbeli hatálya kizárólag az abban meghatározott közgyűlésre (taggyűlésre) terjed ki. Tárgyát tekintve a szindikátus lehet egyfelől általános szavazati szindikátus, amikor a közgyűlés hatáskörébe tartozó bármely kérdésben vállalják a tagok, hogy egyformán szavaznak, másfelől speciális szavazati szindikátus, amely kizárólag meghatározott kérdésekben, például csak az osztalékról történő szavazásnál vagy vezető tisztségviselők megválasztásánál írja elő a szindikátusi döntésnek megfelelő szavazási kötelezettséget. Célját vagy meghatározottsági fokát tekintve a szindikátus lehet egyfelől zárt végű, amikor a szerződés a szavazás módját is meghatározza (például a szindikátus irányítója által megjelölt személy megválasztása adott társasági tisztségre), vagy nyílt végű szindikátus, amelynél csak az egységes szavazás kötelezettségét írják elő, a szavazás mikéntjét (valamely javaslat ellen vagy mellett történő szavazást) csak később határozzák meg. Tartalmát tekintve lehet pozitív szavazati szindikátus (adott határozat mellett kell szavazni) vagy negatív szavazati szindikátus (adott határozat ellen kell szavazni). A szindikátusi álláspont kialakításához szükséges többség alapján lehet egyhangú döntést feltételező, a szavazati többséget minősítő szindikátus és egyszerű többséget előíró szindikátus. Részletesen vizsgáltam a szavazati megállapodások érvénytelenségével vagy érvényességével kapcsolatos nézeteket, és kategorikus álláspontként vallom, hogy jelenleg a szerződéses szabadság elve alapján megkötött szavazati megállapodásokat a jogtudomány és a joggyakorlat is érvényesnek tekinti. Viszont kivételek is fennállnak. A hatályos magyar jog alapján álláspontom szerint jóerkölcsbe ütközőnek és így semmisnek kell tekinteni a szavazatvásárlásra vonatkozó megállapodásokat. Ugyanígy semmis a megállapodás, ha jogszabályba ütköző szavazásra vállal kötelezettséget a fél (például amikor azt vállalja, hogy a szavazásból kizárt tag utasításai szerint szavaz). A szavazati megállapodás érvénytelensége esetén a szavazás szabadon gyakorolható, helyreáll a szerződő fél szavazati szabadsága.

h) A témakör egyik legfontosabb kérdését a szindikátusi szerződés megszegésének jogkövetkezményei képezik. A szindikátusi szerződésszegés szankcióinak rendszere alapvetően a kötelmi jog területén belül érvényesül. A szindikátusi szerződés megszegésének

jellemző szankciója a kártérítés, amelynek érvényesítését megkönnyíti a szerződésbe foglalt kötbérszáradék. A kötbérikötések rendszerét is létre lehet hozni, azaz különböző fontosságú szerződésszegéseket eltérő súlyú szankcióval lehet sújtani. A kötbér preventív funkciója sem elhanyagolható: a kötbérfizetés kötelezettsége komoly, a szerződésszegéstől elrettentő erő lehet. Összetett és vitatott kérdés a szindikátusi szerződés természetben történő kikényszeríthetősége. Szerződés-halmazatként a szindikátusi szerződés kétségtelenül tartalmazhat olyan kötelezettségeket, amelyeket a kontinentális jogrendszerek szerződésfelfogása alapján természetben ki lehet kényszeríteni. Viszont pontosan a kötelmi jogi jellegéből fakadóan a szindikátusi szerződésnek nincs társasági jogi hatálya, a szakirodalomban domináns álláspont szerint a szindikátusi szerződés megszegése nem érvényteleníti a társasági jog világában bekövetkezett változásokat. Így például nem lehet hatályon kívül helyezni a legfőbb szerv határozatát azért, mert elfogadásakor a szindikátusi szerződést megszegték (például a határozat melletti többség csak a szindikátusi megállapodás megsértése révén alakulhatott ki). Ugyanígy, a szindikátusi szerződésből fakadó jognyilatkozat elmulasztása, megtagadása vagy a szerződésellenes jognyilatkozat kapcsán felmerülhet a bírói akaratpótlás kérdése is, de ez a lehetőség szintén viták tárgyát képezi, és a szindikátusi szerződés megszegésének nem nyújtja elismert, széles körben alkalmazott, a szerződésszegésre hatékony orvoslátot kínáló módszerét. Nyilván ha valamelyik fél szolgáltatásként jognyilatkozat tételét vállalta, akkor ez természetben úgy kényszeríthető ki, hogy a bíróság pótolja a hiányzó vagy korrigálja a szerződésellenes jognyilatkozatot. A vállalt jognyilatkozat megtételének a megtagadása – mert a szerződéshez kötelmi kötőerő kapcsolódik, és joghatásait *pacta sunt servanda* elve kormányozza – a bírói gyakorlat szerint csak kivételesen fogadható el, lényegében akkor, ha a teljesítésnek jogi akadálya van. De a jognyilatkozat tételének pótlása visszavezet tulajdonképpen a szindikátusi szerződés természetben történő kikényszeríthetőségének korlátaivalhoz, és azok a korlátok álláspontom szerint ez esetben is érvényesülnek. Ezek a korlátok egyébként a szindikátusi szerződést nem rontják le és nem teszik haszontalanná, mert a szerződésszegés egyéb szankciói – elsősorban a kötbér – megfelelően tudnak érvényesülni. A gyakorlatban azt sem lehet teljességgel kizárni, hogy a szavazati szindikátus megszegésének igenis legyenek társasági jogi következményei. Például külön kategóriaként kezelhető az a szindikátusi szerződésszegés, amikor minden egyes társasági tag szerződő fél a szindikátusi szerződésben is. A német jogban „érvényteleníthet egy

határozatot egy olyan szindikátusi szerződés megszegése, melyben valamennyi szerződő tag fél volt”.

i) A szindikátusi szerződés megsértésének további szankciói is felmerülnek. Az elállás, felmondás, illetve ehhez kapcsolódóan a szindikátusból való kizárás és kilépés kérdésköre is különösen érdekes. A pontos szerződésbeli szabályozás nagyon fontos, mert a polgári jogi társasági szerződésre vonatkozó normák analógia alapján történő alkalmazása nem biztos, hogy a felek érdekeinek megfelel (sőt, a polgári jogi társaság szindikátusi szerződéstől eltérő sajátosságainak köszönhetően inkább nem felel meg a szindikátusi szerződés céljaira). A megfelelő privát normák kialakítása ezért kulcskérdés. Néha a társaságból való kizárás is megjelenhet a szindikátusi szerződésszegés szankciójaként. A társaságból való kizárás jogszabályi feltétele, hogy a tag társaságban maradása a társaság céljainak elérését nagymértékben veszélyeztesse. Ez a tényhelyzet a szindikátusi szerződés súlyos megsértése esetén is beállhat. Különleges szankciók, és nyilván ezek körében is felmerülnek viták, amikor a szerződésszegő tag köteles a többiek részesedését (üzletrésztét, részvényeit) megvásárolni vagy a saját részesedését köteles eladni. A bírósági gyakorlat ezekben az esetekben is fontos tisztázó szerepet tölthet be, de csak akkor kerül rá sor, ha a felek önként nem teljesítik a vállalt put vagy call opciókat, és jogvita alakul ki. A szindikátusi szerződés világában a szerződésszegés általános szankciói idomulnak ehhez a sajátos, a társasági jogot kötelmi jogi eszközökkel kiegyensúlyozó, érzékeny rendhez.

j) A szindikátusi szerződésben a kötelmi jog és a társasági jog találkozik. Határterület, és ez a jelleg egyszerre képez érdekes szakmai kihívást és jelent kellőképpen nem vizsgált témát. E szerződéstípus nem szabályozott, és álláspontom szerint alapvetően nem is szabályozandó, azaz a szerződési szabadság és a magánautonómia széles körű megnyilvánulását teszi lehetővé. A szabályozási logika talán a nyílt részvénytársaságok esetén érvényesülhetne, de ezen a területen is talán elégséges, ha a szindikátusi szerződés létéről bejelentési kötelezettséget írna elő a jog. A szindikátusi szerződés vizsgálata lenyűgöző intellektuális kaland. Le nem zárt (le nem zárható) a kutatás, és nem is kívánom ezen értekezéssel befejezni, hiszen a szindikátusi szerződések gyakorlata, a társasági joggal való összefüggései folyamatosan újabb és újabb kihívásokat hoznak a felszínre. A kutatási eredményeket összefoglaló értekezés így csakis a munka adott időállapotát tükrözheti. A vizsgálatot folytatni kívánom, mert a gazdasági élet és a jog közötti folyamatos kölcsönhatások egyik legizgalmasabb területe pontosan a szindikátusi szerződés. A megállapodások gyakorlati

haszna és a felvetett kérdések összetettsége, érdekessége és a felmerülő komoly szakmai viták mind szükségessé teszik azt, hogy a tudomány újra és újra elemezze és kritikusan értékelje a szindikátusi szerződés intézményét. Ha az olvasó levonta azt a következtetést, hogy a szindikátusi szerződések visszaszorítása, a bizalmas vagy titkos jellegükkel szembeni averzió nem feltétlenül indokolt, a célomat már el is értem. A társasági jognak a tagi/résztvényesi csoportok érdekei szerinti finomhangolását elvégző szindikátusi szerződések létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen, és e szerződések használatát a gyakorlati szükségszerűség diktálja.

A doktori mű témaköréhez tartozó saját publikációk jegyzéke

1. Veress, Emőd: A szindikátusi szerződés. Budapest, Magyarország : HVG-ORAC, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet (2020) , 291 p., ISBN: 9789632584997
2. Veress, Emőd: Limited liability companies in Romania: de lege lata clarifications and de lege ferenda proposals in regard to the forced execution of 'social parts' for the personal debts of an associate. CENTRAL EUROPEAN JOURNAL OF COMPARATIVE LAW I : 1 pp. 195-208. , 14 p. (2020)
3. Menyhárd, Attila ; Veress, Emőd: Kontraktuális felelősség a magyar és a román polgári jogban. MAGYAR JOG 67 : 5 pp. 288-296. , 9 p. (2020)
4. Veress, Emőd: Regulation of Joint-Stock Companies in the 19th Century Hungary. LEX ET SCIENTIA XXVII : 1 pp. 123-138. , 16 p. (2020)
5. Veress, Emőd: A részvénytársaság határozatképtelen közgyűlésének megismétlése a magyar és az összehasonlító jogban. GAZDASÁG ÉS JOG XXIX : 5 pp. 5-10. , 6 p. (2020)
6. Veress, Emőd: Erdélyi sorsfordulók Fekete Andor marosvásárhelyi ügyvéd emlékirataiban. In: Fekete, Balázs; Molnár, András (szerk.) Iustitia emlékezik : Tanulmányok a "jog és irodalom" köréből, Budapest, Magyarország : Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet (2020) 288 p. pp. 187-202. , 16 p.
7. Veress, Emőd: Szerződő felek a szindikátusi szerződésben. PRO PUBLICO BONO: MAGYAR KÖZIGAZGATÁS; A NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM KÖZIGAZGATÁS-TUDOMÁNYI SZAKMAI FOLYÓIRATA : 3 pp. 168-185. , 16 p. (2019)
8. Veress, Emőd: Szindikátusi szerződés. In: Dúl, János; Lehoczki, Zóra Zsófia; Papp, Tekla; Veress, Emőd (szerk.) Társasági jogi lexikon, Budapest, Magyarország : Dialóg Campus Kiadó (2019) 339 p. pp. 231-234. , 4 p.
9. Veress, Emőd: Report from Hungary: Is It Possible to Issue Bearer Shares in Hungary? Remarks on Mandatory and Default Rules in Hungarian Company Law. EUROPEAN COMPANY LAW 16 : 3 pp. 95-100. , 6 p. (2019)

10. Veress, Emőd: A részvényforgalom szerződéssel alapított korlátai, különös tekintettel az elővásárlási, visszavásárlási, eladási és vételi jogok átruházhatóságának problémájára. In: Lamm, Vanda; Sajó, András (szerk.) *Studia in honorem Lajos Vékás*, Budapest, Magyarország : HVG-ORAC (2019) 336 p. pp. 318-327. , 10 p.
11. Veress, Emőd: A társasági jog kialakulása és fejlődése. In: Veress, Emőd (szerk.) *Román társasági jog*, Kolozsvár, Románia : Forum Iuris (2019) 377 p. pp. 9-85. , 77 p. ISBN: 9786069437285
12. Veress, Emőd: A társasági jog elmélete és a társaságok általános jellemzői. In: Veress, Emőd (szerk.) *Román társasági jog*, Kolozsvár, Románia : Forum Iuris (2019) 377 p. pp. 86-152. , 67 p.
13. Veress, Emőd: *A részvény mint értékpapír*, Budapest, Magyarország : HVG-ORAC (2019) , 288 p.
14. Veress, Emőd: Megjegyzések a korlátolt felelősségű társaságok üzletrészének forgalmáról. *JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY* 74 : 3 pp. 119-125. , 7 p. (2019)
15. Veress, Emőd: A szindikátusi szerződés kultúrtörténeti környezetben. *JOGTÖRTÉNETI SZEMLE* : 1-2 pp. 31-40. , 10 p. (2018)
16. Veress, Emőd: A részvénytársaság a magyar jogtörténetben. *ACTA UNIVERSITATIS SAPIENTIAE LEGAL STUDIES* 7 : 2 pp. 321-338. , 18 p. (2018)
17. Veress, Emőd: A szindikátusi szerződés tartalmának néhány alapkérdéséről. *JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY* 73 : 11 pp. 464-476. , 13 p. (2018)
18. Veress, Emőd: A szindikátusi szerződés ütközése a társasági jogi normákkal és a társasági szerződéssel. *MAGYAR JOG* 65 : 9 pp. 510-519. , 10 p. (2018)
19. Veress, Emőd: Some Remarks on Shareholders' Agreements in the Context of Hungarian Law. *ELTE LAW JOURNAL* : 1 pp. 123-144. , 22 p. (2018)
20. Veress, Emőd: Megjegyzések a szavazati szindikátusról, különös tekintettel a szerződésszegés jogkövetkezményeire. *POLGÁRI JOG* 3 : 5 Paper: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/193/id/A1800502.POJ/> (2018)
21. Veress, Emőd: Lehetséges-e Magyarországon bemutatóra szóló részvényt kibocsátani? Megjegyzések a magyar társasági jog kógenciájáról és diszpozitivitásáról. *GAZDASÁG ÉS JOG* 26 : 10 pp. 21-25. , 5 p. (2018)
22. Veress, Emőd: A részvények és a részvénytársaságok megjelenése: elméletek és viták. In: Szikora, Veronika; Török, Éva (szerk.) *Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65.*

születésnapja tiszteletére II. Debrecen, Magyarország : Debreceni Egyetem, Állam- és
Jogtudományi Kar (2017) 396 p. pp. 423-440. , 18 p.